

Sjelljet etike të mësimeve ndaj nxënësve në klasë (dilemat etike)

Bashkim Ali Azemi
Instituti Pedagogjik i Kosovës
Hulumtues për arsimin gjatë gjithë jetës

*“Qëllimi i edukimit është të bëjë
individin ta dojë, të bëjë atë që ai
duhet ta bëjë”*
Platoni

Abstrakt

Ky hulumtim mëton të japë një kuptim më të mirë për perceptimet e mësimeve rreth dilemave etike gjatë sjelljeve të tyre me nxënësit në klasë.

Qëllimi i hulumtimit ishte të pasqyroje tensionet etike të përfshira në menaxhimin e dilemave etike gjatë procesit mësimor, në mënyrë që të fitohet një kuptim më i mirë nga ana e mësimeve për funksionin dhe statusin e tij si mësime.

Hulumtimi është cilësor (kualitativ). Hulumtimi është realizuar përmes mini-fokusgrupeve me 36 mësime dhe intervistës me 16 mësime. Intervistat janë fokusuar te pyetjet drejtuar mësimeve rreth përshkrimit të situatave, kur ata ndeshen me dilemat etike gjatë mësimit në klasë. Rezultatet e hulumtimit tregojnë se dilemat etike sipas vetëperceptimeve të mësimeve janë: dilema në marrjen e masave ndëshkuese, dilema në vendosjen e ndëshkimeve, dilema në heqjen e ndëshkimeve dhe dilema në ndëshkim gjatë vlerësimit me notë. Rekomandojmë që të përcaktohet qartë (te kodi etik i mësimit) roli etik i mësimit në zgjidhjen e dilemave, si dhe të zhvillohen programe trajnimit për aftësimin e mësimeve në Kosovë, në mënyrë që të rrisin aftësinë e mësimeve për t'u përballur me dilemat etike në mësime. Hulumtimi synon të kontribuojë në dizajnimin e programit të edukimit për përgatitjen e mësimeve, që si pasojë do të ndikojë në ngritjen e statusit të profesionit të tyre.

Fjalët çelës: mësime, dilemat etike, profesionalizëm, sjellje etike, nxënës.

Ethical behavior of teachers towards students in class (ethical dilemmas)

Bashkim Ali Azemi
Kkosovo Pedagogical Institute

*"The purpose of education is to
make the individuals to love,
to do what he should do"*

Platon

Abstract

This research seeks to provide a better understanding of teachers' perceptions of ethical dilemmas during their dealings with students in the classroom.

The purpose of the research was to reflect the ethical tensions involved in the management of ethical dilemmas during the teaching process, in order to gain a better understanding on the part of the teachers about their function and status as teachers.

Research is qualitative (qualitative). The research was conducted through mini-focus groups with 36 teachers and interviews with 16 teachers. The interviews focused on the questions addressed to the teachers about describing the situations when they encounter ethical dilemmas during classroom teaching. The results of the research show that the ethical dilemmas according to the self-perceptions of the teachers are: the dilemma in taking punitive measures, the dilemma in imposing punishments, the dilemma in removing punishments, and the dilemma in punishment during grade evaluation. We recommend that the ethical role of the teacher in solving dilemmas be clearly defined (in the teacher's code of ethics), as well as that training programs be developed for the training of teachers in Kosovo, in order to increase the ability of teachers to deal with ethical dilemmas in teaching. The research aims to contribute to the design of the education program for the preparation of teachers, which as a result will affect the raising of the status of their profession.

Keywords: *teacher, ethical dilemma, professionalism, ethical behavior, students.*

Hyrje

Fjala etikë është e gjerë në kuptimin e saj. Etika përcakton idealet shoqërore të bazuara mbi kulturën e shoqërive të veçanta, mbi të cilat bazohet vendimmarrja e individëve.

Qëllimi i hulumtimit është të pasqyrojmë dilemat etike gjatë sjelljeve të mësimit të mësuesve gjatë procesit mësimor, në mënyrë që të fitohet një kuptim më i mirë për funksionin dhe statusin e mësimit të mësuesve.

Në sistemin tonë arsimor, sjelljet etike të mësimit të mësuesve nuk janë hulumtuar më parë në aspektin teorik. Duke u bazuar në atë se në shkollat tona ekzistojnë shkelje të ndryshme të etikës nga mësimit të mësuesve, gjë që kjo çështje shpesh po ekspozohet edhe në media, kjo është edhe arsyeja që më shtyri të merrem me këtë studim.

Me kuptueshmëri të etikës në mësimit të mësuesve nuk nënkuptohen vetëm njohuritë që kanë mësimit të mësuesve, por edhe sjellja e mësimit të mësuesve praktikisht me nxënësit në klasë. Ndjeshmëria ndaj çështjeve etike në mësimit të mësuesve është një sfidë gjithnjë në ndryshim. Njohuritë dhe perceptimet etike të secilit mësimit të mësuesve janë të një rëndësie të veçantë për mësimit të mësuesve. Një kuptueshmëri e tillë mund të nxisë rishikimin e programeve që përgatisin mësimit të mësuesve për të përfunduar komponentën etike. Suksesi në këto programe do ta përmirësonte gjithashtu rolin profesional të mësimit të mësuesve në shkollë. Nga normat etike të mësimit të mësuesve theksohet se sjellja e mësimit të mësuesve ndaj nxënësit duhet të jetë në nivelin më të lartë etik. Sjelljet etike të mësuesve në shkollë përcaktohen nga ndërveprimi i tyre me nxënësit, me kolegët dhe me komunitetin.

Dilemat etike dhe tensionet karakterizojnë çdo ditë punën e mësimit të mësuesve (Boon, 2011). Dilema etike në mësimit të mësuesve është një situatë që kërkon zgjedhjen mes dy alternativave të barabarta (Fitch, 2009). Dhe ku mësimit të mësuesve i duhet të bëjë një gjykim në raport me sjelljen e nxënësit në klasë dhe ky gjykim, vlerësim, veprim lidhet me nivelin e përgatitjes së tij profesionale (Walker, Haiyan & Shuangye, 2007), si dhe aftësive dhe njohurive të veçanta për të bërë zgjidhje etike.

SFONDI I SHKURTËR HISTORIK

Në fjalorët enciklopedikë etika përkufizohet si (greq. ithos - ves, dok, zakon) i sjelljes njerëzore në dritën e parimeve morale që njerëzit kanë ndërtuar për veten e tyre, ose si lënda e shtrëngimeve dhe detyrimeve që një shoqëri e caktuar kërkon nga pjesëtarët e saj.

Etika përkufizohet si moral nga fjala latin, e që nënkupton zakon, mënyrë, sjellje. Morali nënkuptohet rregulli (parimi, argumenti) i parë, ngase besohet se ai u paraprin sjelljeve të mira në çdo profesion. Ajo merret me çështjet se çfarë është e mirë dhe çfarë është e keqe, si mundemi ne të bëjmë dallimet mes tyre, a janë e mira dhe e keqja e njëjtë për të gjithë. Etika përcaktohet edhe si një kërkim i një a më shumë kriterëve që i lejojnë individit përshtatjen e lirisë së tij me atë të të tjerëve.

Etika, si disiplinë filozofike, ndahet në etikën teorike dhe praktike (të aplikuar). Etika teorike pastaj ka nënndarje si etikë normative, etikë deskriptive dhe meta-etikë, ndërsa etika e zbatuar ka nënndarjet e saj si etika profesionale sipas profesioneve, ku hyn edhe etika e mësimdhënies.

Nga literatura, kryesisht në gjuhë të huaj, shohim se përmbajtjet dhe kornizat konceptuale të etikës së aplikuar në arsim, të klasifikuara sipas Furman (Furman, 2004), janë:

Etika e kujdesit - bazohet në parimin se njerëzit janë qenie relative dhe të ndërvarura. Në këtë këndvështrim, zhvillimi i shëndetshëm i fëmijëve nënkupton mundësinë e të qenit i vetëdijshëm për të tjerët dhe të të shndërruarit në autonom në një kontekst relacional (Held, 2006).

Etika e drejtësisë - siguron një strukturë të besimeve dhe vlerave, të cilat i udhëzojnë fëmijët për zgjidhjen e problemeve, duke vendosur fillimisht se çfarë është e drejtë dhe çfarë nuk është e drejtë (Sullivan, 1986).

Etika e kritikës - kërkon zhvillimin e dëshirës për të reflektuar mbi çështjet sociale, të tilla si drejtësia, shpërndarja e burimeve, përfshirja, qasja dhe politikat (Giroux, 2003).

Etika e komunitetit - është një paradigmë, e cila i konsideron individët si pjesë të komuniteteve që mund të formohen me anë të kontributit të çdo

anëtari. Përmes procesit të shkëmbimit të informacionit, njohurive dhe përvojës, të individëve dhe të grupeve (Furman, 2004).

Etika e profesionit - që fokusohet në aspektet morale dhe në çështjet të cilat janë specifike për profesionin e edukatorëve dhe mësuesve. Sipas kësaj paradigme, mësuesit duhet të marrin parasysh parimet e tyre profesionale, kodet dhe standardet, dhe të pozicionojnë “interesat e studentëve” me përparësi (Shapiro & Stefkovich, 2001).

Etika profesionale dhe kodi i komunikimit kërkojnë që mësime të bëhen në radhë të parë të ketë përgjegjësi dhe profesionalizëm, andaj çdo mësime është i obliguar të ushtrojë profesionin e tij sipas etikës, të demonstrojë vlera dhe parime morale, si: ndershmëria, besueshmëria, konfidencialiteti, konflikti i interesit, dhe përgjegjësia.

Gardelli Alebry dhe Perssonns kanë prezantuar tri argumente pse etika është e rëndësishme në mësime:

1. Argumenti i parë është se sjelljet etike duhet të mësohen në shkollë, si qëllim socializimi dhe si qenie socializuese në shoqëri, që ndihmon nxënësit të jenë qytetarë me sjellje të mira në shoqëri.
2. Argumenti i dytë është se shkolla ndihmon nxënësit të bëhen qytetarë të mirë, shkolla e ka për obligim të ndikojë që ata të bëhen qytetarë me integritet dhe moral të mirë, kjo është e mundshme në shkollë. (Gardelli 2014;19).
3. Argumenti i tretë është se nxënësi si rezultat i mësimit etike duhet të përmirësojë sjelljet e tij etike, andaj ky argument merret edhe si qëllim i mësimit dhe shkollës në përgjithësi, për të ndikuar për një sjellje më të mirë në profesionin e tij dhe një jetë më të mirë qytetare.

ETIKA DHE DILEMAT ETIKE NË MËSIMDHËNIE

Etika e mësimit është hulumtuar dhe diskutuar në literaturën kërkimore pedagogjike. Etika përcaktohet si një kërkim i një a më shumë kritereve që i lejojnë individit përshtatjen e lirisë së tij me atë të tjerëve.

Si rrjedhojë, filozofët e edukimit kanë ardhur në përfundim se etika në mësimdhënie ka disa veçori:

Mësimdhënia është një profesion i veçantë, kryesisht për shkak të pritshmërive morale, që shoqëria vë mbi të, për shkak të natyrës së veçantë të fëmijëve, si dhe të mjedisit të pazakontë, në të cilin profesionistët duhet të japin këto “përfitime”, më tepër në mënyrë kolektive sesa në mënyrë të pavarur (Campbell, 2003).

Dilemat etike të mësimdhënësve janë tensionet gjatë dilemave në marrjen e veprimeve etike të përshtatshme dhe specifike për një sjellje specifike të nxënësve, që bie në kundërshtim me rregullat e sjelljes në klasë.

Detyrimi i parë moral dhe profesional i një mësuesi është të sigurojë udhëzimet e duhura për nxënësit dhe dilema e parë është se si t’i “përkthejë” parimet etike në vlera profesionale në praktikë. Dilema e dytë është, sipas mësimdhënësve, në identifikimit e sjelljeve joetike dhe etike të nxënësve në klasë dhe rolin që duhet ta luajë gjatë procesit të dënimit apo ndëshkimit, dhe e treta ndikimin negativ apo asnjës që duhet të marrë sjellja joetike në vlerësimin përfundimtar të nxënësit.

Bebeau, Rest dhe Narvaez (1999) propozuan modelin e katër komponentëve të pjekurisë, si udhëzues për përcaktimin e qëllimeve të mësimdhënies dhe metodave të vlerësimit moral profesional.

- Ndjeshmëria morale është identifikimi i një situatë morale, që përfshin pranimin e faktit se veprimet e dikujt ndikojnë në mirëqenien e tjetrit;
- Gjykimi moral, vendosja se cili veprim është i duhuri, i drejti apo i ndershmi, në situatat e detyrimeve morale kontradiktore;
- Motivimi moral përfshin kuptimin e çfarë pretendon individi kur zgjedh të kryejë ose jo një veprimin etik përkundrejt vlerave të tij;
- Veprimi moral, i cili ka të bëjë me aftësinë për të bërë atë që është e drejtë.

Problemet etike në sistemin tonë arsimor nuk janë hulumtuar më parë (në aspektin empirik), megjithatë ekziston njëfarë ndërjegjësimi publik për

shkelje të ndryshme të etikës nga mësimitdhënësit, të ekspozuara shpesh në media si të paligjshme, por, përveç rasteve më ekstreme të paraqitura, sikur lihet në harresë ky aspekt.

Sjellja etike e mësimitdhënësit ndaj nxënësve në klasë mbulon një gamë të gjerë të marrëdhënieve. Diskutimi me mësimitdhënësit dhe hulumtimi i sjelljeve etike të tyre ndaj nxënësve nga aspekti etik ka rëndësi, gjithashtu, edhe për anën emocionale, kognjitive, motivacionale dhe të sjelljes, të mësimitdhënësve ndaj nxënësve.

PROFESIONALIZMI DHE AFTËSITË E MËSIMDHEËNSVE PËR TË ZGJIDHUR DILEMAT ETIKE NË MËSIMDHEËNIE

Këndvështrimi etik i mësimitdhënësve, sa u takon etikës dhe sjelljeve të tyre karshi nxënësve gjatë procesit mësimitor në klasë, është i rëndësishëm jo vetëm nga aspekti teorik, por edhe nga ai praktik. Dilemat etike gjatë mësimitdhënies nuk janë abstrakte, por rrjedhin nga situata problematike gjatë ndërveprimeve mësimitdhënës–nxënës, në klasë, për profesionin e mësimitdhënësve.

Ndërsa standard i lartë i etikës profesionale është konsideruar prej kohësh një karakteristikë e profesionalizmit të mësimitdhënësit, ai gjithashtu është edhe një domosdoshmëri në marrjen e një statusi profesional (Cambell 2006: Colnerud 1997).

Megjithëse mësimitdhënëia nuk mund të krahasohet me profesionet e tjera, pa marrë parasysh karakteristikat specifike etike që dallojnë nga profesionet dhe statusin e saj në krahasim me profesionet e tjera.

Mësimitdhënëia si profesion human ka disa karakteristika, të cilat e bëjnë këtë profesion të ketë standarde etike. Profesionin e mësimitdhënies ka një statut tjetër ndaj profesioneve tjera.

Mësimitdhënëia duhet të pasqyrojë të rëndësishme mes vlerave të mësuesve, besimeve, stereotipave, sjelljeve dhe praktikave të mësimitdhënies me cilësinë e arsimit, me përvojat e të mësuarit të studentëve (Bryan & Atwater, 2002), me mirëqenien e studentëve (Haydon, 2010) dhe sjelljet e tyre,

qofshin ato pozitive apo antisociale (Goleman,1995). Një nga dilemat është tensioni i mësimdhënësve ngjatë procesit mësimor në klasë, kur ndeshen me dilemat etike, ngase në literaturën pedagogjike flitet edhe për dilemat në raport me kolegët, me rregullat shkollore, standardet profesionale etj.

Hulumtuesit argumentojnë se mësimdhënësit duhet të ndërjegjësohen kur përballen me dilemat etike në mësimdhënie.

Formimi i kompetencës së mësimdhënësve, përveç sigurimit të njohurive dhe aftësive të kërkuara, kërkon nga mësimdhënësi, gjithashtu, një përkushtim ndaj standardeve më të larta profesionale dhe etike (ACDE1998, Gore dhe Morrison 2001).

Mësimdhënësit kanë për detyrë profesionale, kontraktuale apo ligjore, sjelljen etike ndaj nxënësve, në parandalimin e sjelljeve joetike në klasë, në pajtim me parimet etike në mësimdhënie dhe të drejtat e fëmijëve.

Tashmë është e ditur se formimi i karakterit të nxënësit është një nga qëllimet kryesore të edukimit, që lidhet me parimet e së drejtës, lirisë dhe mundësisë për t'iu përshtatur komunitetit të shkollës dhe që kontribuon në formimin etik të nxënësve. Rregullat etike të sjelljes në klasë ndihmojnë mësimdhënësin lidhur me zbatimin e praktikave më të mira në parandalimin dhe reagimin ndaj sjelljeve në klasë.

Zgjedhja e dilemave etike në mësimdhënie, pa një profesionalizëm dhe aftësi mësimdhënëse, mund të shtrembërojë gjykimin e mësimdhënësit dhe të ketë anshmëri kur trajton çështje të sjelljes së papranueshme të nxënësve në klasë. Sjellja e mësimdhënësit qëndron si premisë për formimin e sjelljeve të drejta dhe të përgjegjshme të nxënësve. Mësimdhënësi është ai që ka një rol të rëndësishëm në udhëzim, vendosjes së rregullave në klasë, të mbajë përgjegjës nxënësit që kanë problem me sjellje si dhe t'i vlerësojë sjelljet e mira; sjelljet jo të mira nga nxënësit, veprimet që s'janë të denja për orën e mësimi mësimdhënësi profesionist duhet t'i trajtojë si pjesë e natyrshme e zhvillimit të nxënësve dhe jo një kërcënim ndaj tij. Sjellja etike nga ana e mësimdhënësit inkurajon besim, përforsim për sjelljen e mirë, motivim dhe vlerësim, por edhe udhëzime të qarta për pasojat nëse sjelljet në klasë nuk janë etike. Të mësuarit e sjelljes etike në klasë nga mësimdhënësit profesionistë përdoren (zbatohen) si udhëzimi i drejtpërdrejtë, me qëllim që

të mbështesë sjelljen e mirë të nxënësve, të parandalojnë problemet e sjelljes, të monitorojë në mënyrë të vazhdueshme sjelljen e nxënësve gjatë aktiviteteve mësimore dhe përfundimisht të vlerësojë atë.

Mësimdhënësit profesionistë ndihmojnë nxënësit të mësojnë ç'është vetëkontrolli, u japin kurajë dhe i inkurajojnë që të mund të përmirësohen sjelljet e tyre në klasë, vazhdimisht u flasin se ata janë aty për t'u ndihmuar dhe jo për t'i ndëshkuar ata. Vlerësimi dhe gjykimi i drejtë i mësimdhënësit për sjelljen ka efekte në ndjenjën e lirisë së veprimit, rritjen e vetëvlerësimit më të lartë të nxënësve dhe përkushtimin që të ndjekin rregullat e sjelljes në klasë. Se sa zbatohen parimet dhe standardet etike në mësimdhënie gjegjësisht gjatë sjelljes së tyre me nxënësit në klasë, me fokus edukimin e nxënësit dhe në rolin e tij si mësimdhënës, gjatë gjithë procesit të transmetimit të njohurive, është gjithnjë dilemë në profesionin e tyre.

Një ndikim në sjelljet e mësimdhënësve ndaj nxënësve në klasë kanë njohuritë, pra kuptueshmëria e rregullave etike, qasja dhe vlerësimi për të përmbushur një standard të zhvillimit profesional.

Mënyra se si ata zgjedhin situatat me dilemat etike (me të drejtat dhe përgjegjësitë e nxënësit) varet shumë nga formimi i tyre i mëparshëm. Shpesh mësimdhënësit tanë nuk janë në gjendje ta kryejnë këtë rol për shkak të formimit, por edhe pse u mungon një trajnim i duhur profesional. Andaj, promovimi i profesionalizmit të mësimdhënësit për t'u marrë edhe me dilemat etike dhe trajnimi profesional është qenësore në profesionin e mësimdhënies.

Rregullat e sjelljes në klasë nga nxënësit janë (kode të mirësjelljes, pritshmëritë që ka shkolla për sjelljen e nxënësve), të shkruara, formale, por ndërveprimet e tjera janë të natyrës informale (siç është për shembull rasti i dilemave etike gjatë sjelljes jo të mirë të nxënësve në klasë dhe komunikimeve ndërmjet mësimdhënësve dhe nxënësve). Ndërsa, sa i përket qasjes në mësimdhënie, mësimdhënësit janë të ndarë në dy qasje:

Qasje tradicionale disiplinore - kur mësimdhënësit përpiqen të korrigjojnë sjelljen nëpërmjet ndëshkimit, pra ku roli i mësimdhënësit është të bindë nxënësit përmes autoritetit të tij dhe dënimit, kryesisht me ndëshkimin, si

një instrument i ndikimit moral, në situata kur nxënësit kanë sjellje joetike dhe probleme të ndryshme në klasë.

Qasje bashkëkohore e mësimdhënësve ndaj nxënësve, profesionale dhe kryesisht me reflektimin gjatë aktiviteteve dhe punës në klasë, në parandalimin e sjelljes për të kuptuar më mirë dhe duke dekurajuar sjelljen e papërshtatshme në klase dhe të inkurajuarit e mbështetjes së vazhdueshme të nxënësve për sjellje të mirë.

Dhe, në fund, vlerësimi si një nga elementet ku “shihen“ drejtësia dhe gjykimi i mësimdhënësve. Dihet tashmë se vlerësimi i nxënësve është pjesë e përditshme e punës profesionale, pra pjesë e përditshme e etikës së mësimdhënësit. Pra, marrëdhëniet në mes të etikës së vlerësimit dhe etikës profesionale të mësimdhënësit janë korrelative dhe të drejtpërdrejta, mirëpo korrelacioni mund të jetë pozitiv, por mund të jetë dhe negativ.

Në kompleksitetin e punës së mësimdhënësit, roli etik i tij është të ketë gjykim të drejtë kur e bëjnë vlerësimin përfundimtar me notë të nxënësit.

PROMOVIMI I PROFESIONALIZMIT TË MËSIMDHËNËSIT PËR T’U MARRË ME DILEMAT ETIKE NË MËSIMDHËNIE

Në literaturën pedagogjike studimet konkludojnë se ekziston një lidhje e fortë ndërmjet perceptimit mbi sjelljen etike nga mësimdhënësi (Armstrong, 1996), ashtu si edhe me vetë sjelljen etike të tij ndaj nxënësit (Saunders & Wenzel, 2007). E gjithë kjo rrjedh, sipas mendimit, tonë nga disa arsye apo nënfaktorë, si: Nga një kuptueshmëri më e madhe e mësimdhënësve për rëndësinë e etikës në mësimdhënie, të kuptuarit dhe definimi i qartë i rolit etik të mësimdhënësit, rishikimi dhe zhvillimi i programeve për të rritur ndërgjegjësimin e mësimdhënësve për aftësitë etike të mësimdhënies, dhe ngritja e statusit profesional të mësimdhënësit.

Në literaturën hulumtuese etika profesionale trajton normat, vlerat dhe parimet që duhet të udhëheqin sjelljen profesionale të mësuesve (Pojman, 1998). Gjithashtu, etika profesionale kërkon nga mësimdhënësi zgjidhjen e dilemave që trajtojnë moralin njerëzor - koncepteve të së mirës dhe të keqes,

të drejtës dhe të gabuarës, virtyteve dhe veseve, të drejtësisë dhe të krimit (Naaman, Risper, Makila, & Juma, 2013).

Gjithashtu, të kuptuarit e kulturës lokale luan një rol të rëndësishëm në eksplorimin e çështjeve etike në një shoqëri, në një grup kulturor, apo në një sistem të caktuar. Vetë kultura i referohet depozitimit kumulativ të njohurive, përvojës, besimeve, vlerave, qëndrimeve, kuptimeve, hierarkive, feve, nocioneve të kohës, roleve të fituara nga një grup njerëzish në kursin e brezave të përpjekjeve individuale dhe të përpjekjeve në grup (Samovar, Porter & McDaniel, 2009).

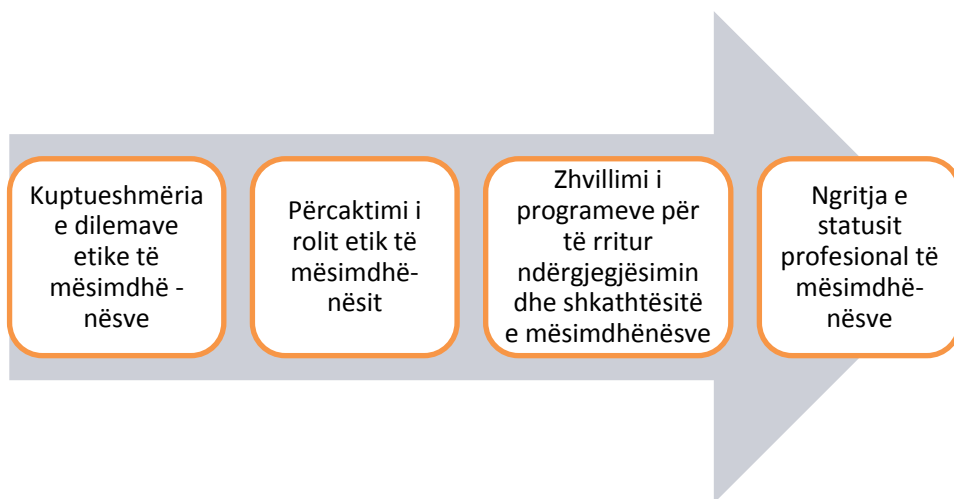

Figura.1 Trajektorja prej kuptueshmërisë etike drejt ngritjes së profesionalizimit të mësimitdhënësve

Perceptimet etike dhe njohuritë e mësimitdhënësve për etikën në mësimitdhënie mund të rrisin aftësinë e mësimitdhënësve për t'u përballur me dilemat etike. Përcaktimi i rolit etik të mësimitdhënësit luan një rol të rëndësishëm në zgjidhjen e çështjeve etike.

Zhvillimi i programeve arsimore, të cilat fokusohen në trajtimin e implikimeve etike të ndërveprimeve mësimitdhënës–nxënës, mund të rrisë aftësinë e mësimitdhënësve për t'u marrë me dilemat etike.

Zgjidhja e problemeve dhe sjelljeve të nxënësve në mënyrë dhe duke u bazuar në parime etike mund të ndikojë në ngritjen e statusit profesional të mësimitdhënësve në sytë e nxënësve.

Rruga drejt profesionalizmit në zgjidhjen e çështjeve etike, në mësimdhënie kërkon nga mësimdhënësit plotësimin e disa aspekteve, si; respektimin e parimeve etike, rregullave dhe kodeve të sjelljes së mësimdhënësit ndaj nxënësit. Mësimdhënësit duhet të jenë të orientuar drejt vlerave etike, gjatë shpjegimit të përmbajtjeve mësimore dhe gjatë procesit mësimor, gjithashtu gjatë gjithë rolit të tyre në lehtësimin e të mësuarit, si dhe në vlerësim të nxënësve. Megjithatë, në praktikën e mësimdhënies etika në mësimdhënie është aspekt shumë i debatuar, ngase në radhë të parë ka të bëjë me aftësitë vetëkorrigjuese të mësimdhënësit gjatë praktikës, ndërsa nga aspekti i hulumtimit mësimdhënësi është i lirë të përkufizojë vetveten në kontekste kulturore (liria e mendimit, ndërgjegjes dhe karakterit) në zhvillimin e aftësive për të mësuar gjatë gjithë jetës, si dhe për të përmirësuar praktikën profesionale.

Mësimdhënia etike është e paparashikueshme nga mësimdhënësit sa u përket sjelljeve të nxënësve në klasë, andaj sjelljet e mësimdhënësve ndaj nxënësve janë edhe me të vështira për t'u analizuar. Joprofesionalizmi i tyre bie në sy sidomos kur, si pasojë e dilemave të tyre, shumë nga sjelljet e nxënësve në klasë mësimdhënësit nuk i shënojnë në ditar, si të dhëna stenografike, në mënyrë që t'i kemi si dëshmi faktike për hulumtime të mëtejshme.

METODOLOGJIA

Qëllimi i hulumtimit

Qëllimi i hulumtimit ishte të pasqyrojmë dilemat etike gjatë sjelljeve të mësimdhënësve gjatë procesit mësimor, në mënyrë që të fitohet një kuptim më i mirë për funksionin dhe statusin e mësimdhënësve.

Pyetja kryesore e hulumtimit

Cilat janë vetëperceptimet e mësimdhënësve në lidhje me dilemat etike gjatë sjelljeve të nxënësve në klasë?

Pyetjet ndihmëse

1. Cilat janë dilemat më të identifikuara nga mësimehdhënësit sipas vetëperceptimit?
2. A ka ndikim profesionalizmi i mësimehdhënësit në zgjidhjen e dilemave etike në klasë?
3. Si e zgjidhin një dilemë etike mësimehdhënësit në klasë?

Popullacioni dhe mostra

Popullacioni i hulumtimit janë mësimehdhënësit e shkollave publike (shkolla fillore, shkolla e mesme e ulët, shkolla e mesme e lartë). Të dhënat u mbledhën gjatë vitit shkollor 2021-2022.

Hulumtimi është realizuar përmes mini-fokusgrupeve me 36 mësimehdhënës dhe intervistës me 16 mësimehdhënës, në gjashtë shkolla. Shkollat dhe mësimehdhënësit u zgjedhën në bazë të vullnetit për të marrë pjesë në hulumtim, mësimehdhënës klasorë dhe të lëndëve të ndryshme (Matematikë, Gjuhë shqipe, Shkenca shoqërore dhe natyrore). Janë intervistuar 16 mësimehdhënës nga 6 shkolla (8 burra dhe 8 gra), raporti i gjinive ishte raport përfaqësues, i përbërjes së përgjithshme të mësimehdhënësve në këto shkolla.

Shkollat ndryshonin për nga numri i mësimehdhënësve dhe vendi ku gjenden: urban, gjysmë-urban dhe rural, por edhe nga numri i nxënësve. Kriteret që kemi përdorur për të zgjedhur mostrën janë çdo i pesti, sipas renditjes së stafit akademik, pra jemi munduar që mostra të jetë shtresore.

Instrumentet dhe metoda

Që ta hulumtojmë problemin, kemi përgatitur instrumentin (intervistën e pastruktuar) me pyetje të hapura, por specifike për problematikën, në mënyrë që perceptimet e mësimehdhënësve t'i përshkruajmë në hulumtim.

Procedura e mbledhjes së të dhënave

Të dhënat janë mbledhur nga hulumtuesi dhe mësimitdhënësit u informuan se të dhënat po mbledhen për karakteristikat e dilemave etike të tyre gjatë sjelljes me nxënësit në klasë. Në mënyrë specifike, u kemi treguar, gjatë intervistimit, se përshkrimet e tyre do të incizohen, do të analizohen dhe disa nga to do të përzgjidhen për t'i përfshirë në hulumtim. Inicialet e të gjithë pjesëmarrësve u ndryshuan, intervistat u transkriptuan fjalë për fjalë. Pjesëmarrësit u siguruan për ruajtjen e konfidencialitetit të plotë të tyre dhe se, meqë intervistat mbulonin çështje të ndjeshme etike pas transkriptimit të tyre, ato u shlyen.

Procedura e analizës së të dhënave

Analiza e të dhënave është bërë përmes analizës trehapëshe. Si fillim janë analizuar të dhënat e raportuara gjatë fazës së parë në 6 mini-fokusgrupe, pra gjithsej 36 mësimitdhënës. Pastaj, nga këto fokusgrupe kemi intervistuar vetëm 16 mësimitdhënës (dëgjuar), perceptimet e tyre specifikisht se cilat janë dilemat etike gjatë mësimitdhënës dhe sjelljes së tyre në raport me nxënësit.

Dhe, fare në fund, kemi përzgjedhur t'i paraqesim në mënyrë përshkruese disa nga sjelljet e mësimitdhënësve gjatë veprimeve të tyre në klasë, në raport me nxënësit, për një kuptim më të gjerë të sjelljeve të mësimitdhënësit në klasë.

REZULTATET

Dilemat etike, të identifikuar nga mësimitdhënësit, sipas vetëperceptimeve të mësimitdhënësve, ishin përshkrime të eksperiencës post-festum në mësimitdhënien e tyre me nxënësit në klasë.

Është e rëndësishme se shumica e mësimitdhënësve i japin peshë dhe rëndësi sjelljes ndaj nxënësve, madje i dënojnë lehtësisht disa sjellje. Thuajse gjatë gjithë mini-fokusgrupeve dhe intervistave mësimitdhënësit theksonin dilemat

etike, me të cilat ballafaqohen në raport me sjelljen e tyre ndaj nxënësve në klasë.

Me mësimdhënësit, gjithashtu, janë diskutuar sjelljet e tyre, pas një veprimi që bie ndesh me rregullat e shkollës ose rregullat që ata i kanë vendosur në klasë. Ata diskutuan në mënyrë shumë të përgjithësuar për sjelljen e tyre ndaj nxënësve në klasë, por gjatë intervistimit ata theksuan disa specifika në kontekst të ndikimeve që ushtrohen gjatë mësimdhënies, ndaj nxënësve që mendojmë se janë të rëndësishme t'i paraqesim këtu.

Në pyetjen e parashtruar se Cilat janë dilemat më të identifikuar nga mësimdhënësit sipas vetëperceptimit?, kemi marrë këto deklaramë përgjithësuese, të tilla si; “nxënës të pasjellshëm në klasë”, “pa edukatë familjare”, “të padëgjueshëm”, “nxënësit me sjellje të keqe që ikin nga orët”.

Sjellja e keqe e nxënësve ishte përmendur nga 15 mësimdhënës. Përveç kësaj, në katër fokusgrupe dhe 16 intervista me mësimdhënës, mësimdhënësit theksonin ngacmimin, ofendimet, sjelljen agresive dhe shprehitë e këqija të nxënësve si shkaqe për ndërhyrje në marrjen e masave dhe dënimeve ndaj nxënësve për thyerjen e rregullave në klasë.

Dilemat më të diskutuara në funksion të sjelljes etike në klasë, sipas vetëperceptimit të mësimdhënësve, mësimdhënësit i përshkruanin si përgjithësime, për disa arsye:

Së pari, për mësimdhënësit shpesh nuk është e qartë se çfarë është e drejtë ose e gabuar, ose atë që e duhet të bëjë gjatë sjelljeve me nxënësit në klasë, apo çka është e drejtë në aspektin moral?

Për fat të keq, kjo ishte si rezultat se mësimdhënësit s'janë aftësuar në programet e përgatitjes.

Së dyti, një dilemë etike nuk është një zgjedhje në mes të së drejtës dhe së gabuarës, por një zgjedhje midis dy të drejtave.

Dhe së treti, si e zgjidhin një dilemë etike mësimdhënësit në klasë?

Dilemat etike të mësimdhënësve, sipas përgjithësimeve, ndërlidheshin me dy aspekte kryesore të përgjithshme, drejtësia dhe përgjegjësia në marrjen e vendimeve për sjelljen e nxënësve në klasë.

Këto aspekte të përgjithshme pastaj ndahen në disa aspekte të tjera, si: kur dhe si t'i mbështesim nxënësit në mënyre etike, si t'i inkurajojmë për sjellje të mira në klasë dhe, në anën tjetër, si t'i rregullojmë disa sjellje, a duhet t'i censurojmë, t'i ndalojmë, si duhet bërë dhe kush duhet t'i bëjë ato: mësimdhënësi i lëndës apo kujdestari i klasës.

Në vijim po i paraqesim disa nga dilemat etike, sipas vetëperceptimeve të mësimdhënësve, të ndara në katër dilema kryesore, me një apo më shumë përshkrime se si veprojnë ata kur hasin në sjellje që bien në kundërshtim me rregullat etike në klasë:

1. Dilema në marrjen e masave ndëshkuese ndaj nxënësve (4 raste)
2. Dilema në vendosjen e ndëshkimeve ndaj nxënësve (5 raste)
3. Dilema në heqjen e ndëshkimeve ndaj nxënësve (2 raste)
4. Dilema në ndëshkim gjatë vlerësimit me notë ndaj nxënësve (5 raste)

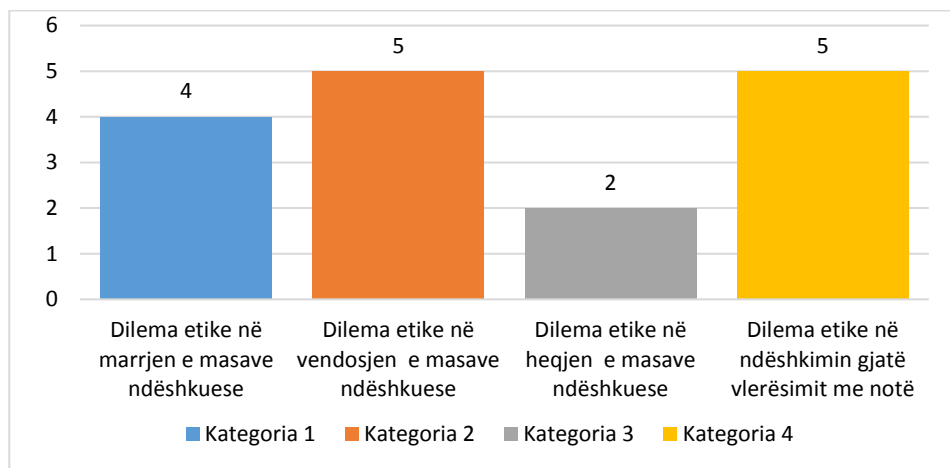

Figura 2. Shpërndarja e dilemave etike të identifikuar sipas vetëperceptimit të mësimdhënësve

Dilemat e mësimdhënësve në marrjen e masave ndëshkuese ndaj nxënësve (4 raste)

Në pyetjen e parashtruar se Cilat janë dilemat më të identifikuara nga mësimdhënësit sipas vetëperceptimit në marrjen e masave ndëshkuese?, nga kjo kategori kemi marrë këto përgjigje nga mësimdhënësit:

Mësimdhënësit gjatë përshkrimit të situatave kishin njohuri për dilemat etike dhe përgjigjja e mësimdhënësve ishte e qartë, madje ata përshkruanin mënyrën se si u qasen veprimeve të sjelljeve joetike.

Kjo kategori me katër raste përshkruan vetëperceptimet e mësimdhënësve kur kanë dilema etike në marrjen e masave ndëshkuese.

Sipas përshkrimeve të tyre, aspektet etike janë të rëndësishme në mënyrë që ecuria e orës mësimore të jetë në rregull.

... në përgjithësi për t'u përmirësuar sjellja e nxënësve në klasë... zakonisht nxënësit që ngacmojnë nxënësit e tjerë në klasë ua ndryshoj vendin ku ulën... nëse konstatojnë se ndëshkimi për sjelljen në klasë ka pasur efektin përmirësues dhe ka arritur qëllimin, për çka është dënuar nxënësi, ... nxënësi kthehet prapa në vendin e tij, ku është ulur më parë. K. G.

... përgjigjja ime është se shumica e nxënësve janë të respektueshëm dhe të sjellshëm. R. I.

...ka një mirësjellje nga ana e nxënësve, andaj s'kam dilema. M. N.

Gjatë mësimdhënies sime, nxënësit janë të të sigurt... ekziston një atmosferë e mirë ... dhe ndihen të vlerësuar nga unë. B. I.

Dilemat e mësimdhënësve në vendosjen e ndëshkimeve ndaj nxënësve (5 raste)

Në pyetjen e parashtruar se; Cilat janë dilemat më të identifikuara nga mësimdhënësit sipas vetëperceptimit në vendosjen e masave ndëshkuese?, nga kjo kategori kemi marrë këto përgjigje nga mësimdhënësit:

... nxënësit vijnë në shkollë me sjellje të këqija, andaj më duhet shpeshherë të ndërhyj që ta menaxhoj sjelljen e tyre në klasë... në rastet kur nuk ka një

angazhim më të madh edhe nga prindërit, përdor edhe ndëshkime me notë ose përjashtim nga ora mësimore, sepse nuk lejoj që një nxënës të ndikojë që mësimdhënia të jetë e çrregullt në klasë..., a kam dilema? - normal që po. K. L.

Nxënësi është i obliguar t'i respektojë rregullat e sjelljes dhe nxënësit në klasën time më frikohen, andaj unë nuk lejoj që asnjë nxënës të pengojë (prish) disiplinën gjatë orës së mësimi (të bëjë zhurmë, të përtypë çamçakëz, të përdorë telefonin në klasë, të vijë pa uniformë në shkollë etj.), përndryshe i largoj nga ora kur e pengojnë procesin mësimor, pra as në objektin shkollor s'rrinë, i dënoj jashtë shkolle, në oborr.... a është kjo etike a jo, kam dilemat e mia. A. G.

Në mënyrë indirekte, një mësimdhënëse e pranon se jep ndëshkime... në përgjithësi nxënësit reagojnë mirë ndaj meje kur jap ndëshkime, për arsye të sjelljes së tyre në klasë ... ndonjëherë kam dilema se a veprova mirë që e ndëshkova. T .O., mësimdhënëse klasore.

Dilemat e mësimdhënësve në heqjen e ndëshkimeve ndaj nxënësve në klasë (2 raste)

Në pyetjen e parashtruar se Cilat janë dilemat më të identifikuara nga mësimdhënësit sipas vetëperceptimit në heqjen e masave ndëshkuese?, nga kjo kategori kemi marrë këto përgjigje nga mësimdhënësit:

Gjatë mësimdhënies... kur më duhet që të ndër marr masa që kanë të bëjnë me sjelljen në klasë, së pari identifikoj keqkuptimet në mes të nxënësve, qoftë ajo ngacmim fizik apo ngacmim verbal, pastaj parashikoj ndërhyrjet a duhet të jenë ato në formë komunikimi, apo ndëshkim me ulje të notës së sjelljes... kam dilema se ndonjëherë heqja e ndëshkimit s'po ka efekt fare. D. R.

..... unë vazhdimisht jap ndëshkime për sjelljet në klasëp. sh. ia ndaloj të marrin pjesë në ekskursion, në aktivitete të tjera të nxënësve, si piknik..., por nuk ka dëshmi se merret dikush me to, i shënojmë në ditar dhe kaq... dilema ime është kur duhet të hiqet ndëshkimi që të ketë efekt te nxënësi. T. SH.

Dilemat e mësimit në ndëshkim gjatë vlerësimit me notë ndaj nxënësve (5 raste)

Në pyetjen e parashtruar se Cilat janë dilemat më të identifikuara nga mësimit sipas vetëperceptimit në ndëshkim gjatë vlerësimit me notë?, nga kjo kategori kemi marrë këto përgjigje nga mësimit:

Ajo që vërehet gjatë vetëperceptimit të mësimit në këtë kategori ishte se në mënyrë indirekte sjelljet etike të nxënësve i ndëshkojnë me vlerësimin me notë. Kjo pranohej në mënyrë indirekte, përmes fjalës “ne” dhe jo “unë”, me ndonjë përjashtim (1 mësimit) që thekson se... në klasën time por edhe në klasat ku jap mësimit përdor disa herë edhe uljen e notës, p.sh nga 5 në 4 ..., mendoj se ndëshkimi me notë është efektiv për sjelljen e nxënësve. Y. S.

Në vijim po i përshkruajmë katër përgjithësime të përgjithshme për dilemat etike:

- Mësimit kishin njohuri të mira për përmbajtjet etike gjatë procesit dhe mjedisit mësimit në klasë, por edhe kuptueshmëri sa e si duhet vepruar në hapat e ardhshëm në procesin e të rregullimit të sjelljeve.
- Mësimit u mungojnë njohuritë për zgjidhjen e problemeve etike në mësimit, andaj në vetëperceptimet e tyre për sjelljet etike japin përgjigje të pazakontë.
- Mësimit vetëvlerësojnë se sjelljet e tyre me nxënësit në klasë janë më të mirat, sepse deri më tani nuk ka pasur asnjë ankesë nga nxënësit.
- Ata theksojnë se kur mësimit nuk arrijnë të angazhohen dhe të motivojnë nxënësit të mësojnë, nxënësit janë pasivë dhe kanë sjellje jo të mira. Sipas tyre, angazhimi dhe mirësjellja e mësimit janë të mjaftueshme që nxënësit të sillen në mënyrë shembullore.

Konsiderata etike

Konsideratat etike janë marrë parasysh për këtë studim për arsye të ndjeshmërisë së hulumtimit. Përpara se të mblidheshin të dhënat e hulumtimit, është kërkuar miratimi i secilit mësimitdhënës që është përfshirë në hulumtim.

Gjithashtu, përpara intervistimit mësimitdhënësit janë njoftuar me qëllimet e hulumtimit dhe mundësinë për t'u tërhequr prej tij në çdo rast, nëse nuk do të kishin dëshirë të vijonin të merrnin pjesë në të. Atyre u është komunikuar fakti se do të ruhej anonimiteti i të dhënave të mbledhura

prej tyre dhe se të gjitha të dhënat e grumbulluara do të jepeshin me iniciale dhe rezultatet që do të dilnin nga ky hulumtim do të përdoren vetëm për qëllime hulumtuese.

Kufizimet e hulumtimit

Sjellja etike e mësimitdhënësit ndaj nxënësve në klasë mbulon një gamë të gjerë të marrëdhënieve. Në ditarët e mësimitdhënësve nuk kemi (së paku në ata që kemi pasur mundësi t'i shikojmë) gjetur “skenografi” për ngjarje, incidente kritike, kur janë thyer rregullat etike, të sjelljes së nxënësve në klasë, por edhe për veprimet e mësimitdhënësit dhe gjithë procedurat e zgjidhjes së këtyre problemeve.

Përfundime dhe konkluzione

Etika në mësimitdhënie është përgjegjësi e mësimitdhënësve, ndërsa sjellja sipas rregullave të shkollës në klasë është e precizuar në rubrikën në ditar për sjelljet e nxënësit në klasë, e cila vlerësohet apo gjykohet nga mësimitdhënësi me notë (performancë sjellje). Nga shpjegimi dhe interpretimi i të dhënave nga rezultatet e hulumtimit, mund të përfundojmë se sjellja etike e mësimitdhënësit ndaj nxënësve në klasë mbulon një gamë të gjerë të ndërveprimeve mësimitdhënës-nxënës.

Në përgjithësi mësimdhënia është aktivitet dhe eksperience në proces dhe dilemat etike e përshkojnë punën e mësimdhënësit për disa arsye. Zgjidhja e drejtë e këtyre dilemave etike ka rol të rëndësishëm në mësimdhënie, por edhe në pjesëmarrjen aktive të nxënësve në veprimtarit mësimore dhe sjelljs në klasë.

Mbështetja e vazhdueshme e sjelljes karakterizohet nga një sërë dilemash “praktike” për të bërë të mundur ndryshimin e sjelljes së nxënësve.

Rezultatet e hulumtimit na ofrojnë një pasqyrë se si i zgjidhin mësimdhënësit dilemat etike gjatë sjelljeve me nxënës. Sipas vetëperceptimit të mësimdhënësve gjatë procesit të mësimdhënies një pjesë simbolike e tyre, ka sjellje të mira nga mësimdhënësit ndaj nxënësve në klasë, të cilat janë në radhë të parë të ndërgjegjshme, emocionale, në respektim të të drejtave të nxënësve në klasë, që tregon për profesionalizmin e tyre. Andaj, promovimi i profesionalizmit të mësimdhënësit për t’u marrë me dilemat etike dhe trajnimi profesional janë qenësore në profesionin e mësimdhënies.

Nga perspektiva etike e mësimdhënësit dhe ngritjes së rolit dhe profesionalizmit të tij, sipas mësimdhënësve gjatë bashkëbisedimit me fokusgrupe, janë:

1. Kuptimi i kodit etik dhe profesionalizmit nga mësimdhënësi;
2. Përcaktimi (definimi i rolit etik) të mësimdhënësit si kujdestar klase në kodin e etikës;
3. Zhvillimi i programeve për të rritur ndërgjegjësimin dhe aftësimin e mësimdhënësve nga aspekti etik për t’u marrë edhe me dilemat etike;
4. Ngritja e statusit profesional të mësimdhënësit për shkak të ndikimit socializues.

Mësimdhënësit, gjatë vetëperceptimit në hulumtimin tonë, janë përqendruar kryesisht te kundërpërgjigja ndaj sjelljes së keqe të një nxënësi të caktuar, duke vënë në zbatim instrumentet ndëshkimore dhe duke përfshirë dënimet, heqjen e privilegjeve, përjashtimet nga klasa dhe dënimin me anë të vlerësimit.

Dy vështirësitë kryesore, sipas mësimeve gjatë bashkëbisedimit me fokusgrupe, janë:

- Mungesë njohje në përgjithësi të sjelljeve të mësimeve ndaj sjelljeve të nxënësve në klasë. Shumica e mësimeve e perceptojnë veten si të pafuqishëm dhe pa njohuri adekuate për vendimmarrje të drejtë në çështjet që lidhen me dilemat etike. Mënyra se si ata i zgjidhin situatat me dilemat etike (me të drejtat dhe përgjegjësitë e nxënësve) varet shumë nga formimi i tyre i mëparshëm. Për fat të keq, mësimeve s'janë aftësuar në programet e përgatitjes. Shumica e mësimeve nuk janë në gjendje ta kryejnë këtë rol për shkak të formimit, por edhe pse u mungon një trajnim i duhur profesional.
- Mungesë njohjeje të qasjes bashkëkohore ndaj nxënësve me sjellje jo të mirë në klasë. Qasja bashkëkohore nuk e zvetënon rolin e mësimeve në këtë aspekt, madje sipas vetëperceptimit të mësimeve, mësimeve me një sjellje të mirë etike ndaj nxënësve ishte modeli i tyre i mësimeve. Kjo nga disa arsye tashmë të njohura: E para, interaktiviteti në mësime shihet si rol thelbësor ndikues e socializues për nxënësin në klasë; e dyta, mësimeve ka ndikim specifik në përmirësimin e sjelljes së nxënësve në klasë; dhe e treta, procesi i ndikimit të mësimeve varet nga qasjet, metodat, praktikat, përgjegjësia dhe profesionalizmi i mësimeve.

Në këtë aspekt kërkohen të hulumtohen në hulumtimet e ardhshme në mësime.

Rekomandime

- Të zhvillohen njohuritë e mësimeve për etikën (të zhvillohen programe trajnimi për aftësimin e mësimeve në Kosovë), në mënyrë që të rrisin shkathtësitë e mësimeve për t'u përballur me dilemat etike në mësime;

- Të hartohen rregullat (normat e sjelljes në shkollë të përshkruara qartë), të jenë obligative dhe në funksionon të sjelljes në shkollë për të gjithë nxënësit, ku specifikohet se cila është sjellja e papranueshme e nxënësit në klasë. Si duhet të trajtohet ajo me profesionalizëm nga mësimdhënësi, kur bëhen paralajmërimi, konsultimi, këshillimi dhe bashkëbisedimi me prindin, apo referimi në komisionin e etikës, e gjithë kjo për të fuqizuar rolin dhe statusin e tij në shoqëri dhe në shtëpi të nxënësve;
- Të përcaktohet qartë (te kodi etik i mësimdhënësit) roli etik i mësimdhënësit në zgjidhjen e dilemave etike.

LITERATURA

1. Aultman, L. P., Williams-Johnson, M. R., & Schutz, P. A. (2009). The relationship between culture and perception of ethical problems in international. *Marketing Journal of Business Ethics*, 15 (11), 1199 – 1208.
2. Biehler, Robert F. Botim i ISP-së, Psikologjia e zbatuar në mësimdhënie, Shtypshkronja “Nënë Tereza”, Tiranë, 2004, f. (571) 418.
3. Boundary dilemmas in teacher–student relationships: Struggling with “the line”. *Teaching and Teacher Education*, 25, 636–646.
4. OECD 2006. *Education at glance; OECD indicators -2006 edition*. Paris.
5. Buzzelli, A.A., and B. Jonson. 2002. *The moral dimension of teaching: Language, power and culture in classroom interaction*. New York, Routledge –Falmer.
6. Carr, D. 2006 *Professional and personal values and virtues in education and teaching*. Oxford. *Review of Education* 32.no.2;171-83.
7. Campbell, E. 2006. *Ethical Knowledge in Teaching: A moral imperative of professionalism*. *Education Canada* 46 no.4:32-35.
8. Husu, J and K. Tirri 2007. *Developing whole school pedagogical values- a case of going through the ethos of ‘good schooling’*. *Teaching and Teacher Education* 23; 390-4001.

9. Durdajeva, T, Etika. Etika Pedagogjike. Mësimi Etik, Moskë, 2005, f.23.
10. Flay, B. R. & Allred, C. G. (2010). A study of relationship between ethical decision making, leadership styles, and demographics in Pennsylvania superintendents. Unpublished doctoral dissertation, Indiana University of Pennsylvania, Indiana.
11. Gay, G. (2003). The ethic of community. *Journal of Educational Administration*, 42, 215-235. 284 Etika në sistemin arsimor shqiptar Përgatitur nga Qendra Shqiptare për Kërkime Ekonomike me mbështetjen e Mary Ward Loreto.
12. Kächelein, H., Jasini, A. & Zhllima, E. (2013). College student cheating: The role of motivation, perceived norms, attitudes, and knowledge of institutional policy. *Ethics & Behavior*, 11(3), 233–247.
13. Keta, M. (2015). Filozofia, shkolla e lirisë që mundëson sistemi arsimor shqiptar dhe MASH. [Philosophy, the school of freedom enabled by the education system in Albania and MoES]. (Unpublished Doctoral dissertation). University of Tirana, Tiranë.
14. The importance of ethics in the teaching profession. *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 176, 509 –Goleman, D. (1995). *The principalship: New roles in a professional learning community*. New York, NY.